

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Venerabilis Patris Thomæ à Jesu ... Opera Omnia

Homini Religioso Et Apostolico Tam Qvo Ad Vitæ Activæ, Qvam Contemplativæ functiones utilissima, Duobus Tomis Comprehensa. In Qvibus Singlari Pietate, Varia Ervditione Clariori Et Breviori Stylo Continentvr Et Explicantvr ...

Tomás <de Jesus>

Coloniæ Agrippinæ, 1684

Tertia Pars.

urn:nbn:de:hbz:466:1-38601

TERTIA PARS.

CAPVT I.

De ratione agendi & iuvandi Saracenos.

MAhometus cupiens legem suam hominibus persuadere, eamque per uniuersum orbem propagare, hac usus est astutia, ut sæpè jam diximus, ut ea in sua lege præciperet & commendaret, quæ grata essent auditoribus, & maxime plebibus, quæ iuuentis similes existerent, nec deceptus est in hac parte: Placuit enim nova lex, & breui tempore ita coaluit, ut in multis populis, gentibus, ac linguis reciperetur, cuius fundamenta in voluptate iacta fuerunt. Verum sicut agricola non imprudens, postquam vineam plantauit, fossam circumducit, & sepem, ne destruat a feris; ita & Mahometus suam legem conseruare, ac munire statuit. Animaduertit, homo sagax duobus modis suum dogma conuelli posse atque confundi, auctoritate scilicet & ratione. Atque aduersus hæc duo, quæ poterant inueniri remedia non neglexit. Auctoritati opposuit, quod paulo ante retulimus, antiquam scilicet & novam legem depravatam esse, nec quicquam veritate, nisi quod Alcoranus haberet. Rationi arma objecit, iubens ne quispiam de sua lege disputaret, neve rationem quaereret: & cum, qui contra niteretur ferro vindicandum esse, atque simili vallo suam legem callidas veterator communiuit.

Quare cum neque auctoritate, neque ratione contra Turcas, siue Saracenos agere possimus, difficultus omnibus nationibus iuuantur, cum omnino videatur aditus reclusus, ut rationes audiant, erroresque suos agnoscant; adhibita enim rebus luce, facile est quid quæque res, & cuiusmodi sit manifestare: parit enim rationem cognita veritas, & veritatem confirmat adhibita ratio. Quare non mirum si religio falsa & umbratilis, in qua nihil est solidum, ratione non sinatur attingi, ne sicut vitrum tenuissimum, falsum & inane, leuissimo contactu disrumpatur: quamvis inter hos Persæ (ut ferunt) disputationem de sua secta non refugiant, quare omni adhibita cura, magna cum discretionem, expugnandi sunt muri Mahometis, qui nec ferrei sunt, nec adamantini, nec ex vivo lapide erecti, sed potius ex fragili materia, ac in arena fundati. Aggrediendi sunt leniter, quasi aliò tendendo, & veluti non disputando, inquirendum ac disputandum, quare Mahometus suæ legis discussionem prohibuit, ac ex dictis in superioribus convincendi sunt, id timore veritatis, ne huius luce mendacia detegantur refugisse. Religio enim, quæ firma, quæ solida, quæ vera est, rationes non reformidat: rationis quidem umbra & imago in veram Religionem pugnare quandoque potest ratio vero ipsa, non potest, & illas umbras leui momento lux veræ Religionis dispellet.

Aurea est pietas veræ Religionis, aurea, non deaurata, quo magis clarificatur & detegitur, hoc pulchrior & præstantior existit; puriorem ac nitidiorum illam reddit, bellum quam pax aduersus gentes, aduersum hæreticos, qui scoria & rubigine conabantur veritatem sinceræ Religionis obducere, puritatem enim excellentiæ suæ magis

ostendit, quo est acrius agitata & concussa. Non est ergo metuendum, ne vera Religio detrahitur velamentis, fœditatem ullam oculis conuentium ostendat. Metusnt hoc aliæ Religiones falsæ, atque umbratiles, in quibus nihil est solidi, ideoque attingi sese non sinunt.

Præterea incorruptionem sacrarum literarum oportebit in primis ostendere, ex his quæ supra latius comprobauimus, Mahometique in hac parte calumniam apertam detegere, eosque teneri Scripturas admittere: sed quia in hoc forsitan frustraneus labor adhiberetur, confugiendum erit contra Saracenos ad naturales rationes, ut D. Thom. monuit libro 1. cap. 2. contra Gentes, Et si quamplurimi inueniantur, qui rationibus ac disputationibus consentiant.

Quod si nec rationibus præberent auditum; adiuuandi erunt assiduis precibus, ac integritate vitæ exemplo. Multi enim ex Turcis, maxime, qui metu tantum, ac ob carnis illecebras Christo renunciarunt, dociliores sunt aliis. Cum enim reclamantem sentiunt conscientiam, ratione aliqua cuperent a vitam Religionem iterum amplecti. Reliqui autem Turcæ ipso naturali lumine ducti, ac Christum blasphemari non permittere, diuitias & pulchritudinem Christianæ legis eo magis admirantur, quo magis aliquis vitæ probitate, plusquam argumentis, auctoritatem sibi apud eos conciliauerit. Probitas enim ac temperantia, quarum virtutum rectissima norma est nostra Religio, præcipua ratio est, atque per effectiva (quod alibi quoque diximus) ad persuadendum. Quam obrem id altissime illis, qui aderint Turcas, & Gentes inflexum cordi esse debet, quod Apostolus Petrus dispersis in Oriente fratribus scribebat dicens: *Charissimi obsecro vos tanquam adueni & peregrinos, abstinere vos à carnalibus desideriis, quæ militiant aduersus animam, conversationem vestram inter gentes habentes bonam, ut in eo quod detrahant de vobis, tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent DEUM in diuinitate vestra. Ac postea penultimo ejusdem Epistolæ Capite. In quo (ait) admirantur non concurrentibus vobis, in eandem Luxuria confusionem, blasphemantes, qui reddent rationem ei; qui paratus est iudicare vivos, & mortuos.* Hoc igitur virtutis fundamento nixi, si aliud non consequeremur, quam ut peccati fœditatem agnoscerent, atque ab ea sensim secedere aliquatenus attentarent; ac propterea minus peccatorum committerent, certe diuinæ pietati gratissimum esset.

Deinde pro iuvandis Turcis observandum est, quod Richardus docuit, nempe quod Saraceni valde curiosi sunt audire aliquid de nostra fide, & maxime de diuina Trinitate, & incarnatione, non tamen volunt his credere, neque possunt hæc intelligere. Et quia superant rationem, & humanum excedunt intellectum, illa nec credere volunt, nec intelligere possunt. Dicitur enim in Isaia c. 6. *Si non credideris, non intelliges.* Unde non oportet his statim à principio diuina proponere, neque ante porcos margaritas spargere: sed conandum in primis vanam legem illis dederere. Non enim oportet virtutes inferere, nisi prius passionibus radicibus euellantur. Oportetque & in omnibus brevem viam eligere. Facilius autem est il-

lorum

lorum fidem aliam ostendere, quam nostram veram demonstrare, Fides enim cum eorum sit, quæ non aspiciunt, donum est DEI.

Linguae Arabicæ necessitas ad Sarracenos juvandos.

§. I.

Extant (ut Anton. Possevinus lib. 9. sua bibliotheca c. 9. docet) Epistolæ Nicolai Clenardi, inter quas una Jacobo Latino facta ubi scripsit, anno 1541. cum Fesæ esset in Africa, quod ad Arabicam linguam addiscendam traiecerat, & ubi novennium ideo impenderat, eo nimirum consilio, ut, quemadmodum adversus Hæreticos à pluribus Latinè scribebatur, sic ipse contra Mahometanos styli Arabicum stringeret. Id quod fieri non posse iudicavit, nisi illorum dogmata penitus cognita habuisset, nec tantum hauriret, quod à Latinis de genere illa traditum fuerat. Nam præter Alcoranum habent libros Sunna adeo ridiculos, ut ipsi sese possint conturare, nisi miseris esset persuasum, Mahometum fuisse Prophetam veracem. Hos autem Sunna libros, cum se conquisitorum Clenardus pollicitus esset, & adversus eos Arabicè scripturum; (etenim contra Mahometum, inquit, Latinè scribere, quid pertinet ad tot nationes Orbis, quæ solam linguam norunt Arabicam?) nescitur tamen, an unquam id præstiterit. Nusquam vero sic fervebat Alcoranus ut Fesæ: Tunc quidem vigeant omnes cæteræ disciplinæ Turcicæ; at Fesæ post Grammaticam, torierant in Alcorano & suis Doctoribus Scholasticis. Scholastici dicuntur, qui de eorum cæremoniis agunt, de Lustratione, Oratione, Matrimonio, & aliis ejusmodi, quæ unum periti nominantur *Assachy*, hoc est, sapientes. Porro Dialecticam, Rhetoricam, & alias artes aliquas vix pauci attingunt.

Est autem apud eos hic mos; statim à primis annis ad verbum ediscunt Alcoranum, & memoriæ mandant, quem non intelligunt, nec tamen ullis in Scholis hic Codex apparet: sed ludimagister è memoria deprimat pensam, & in tabula lignea delineat; id puer reponit in animo, & post triduum alterum scribitur pensam, donec anni, aut biennii spatium totum ediscat Alcoranum. Multo plures reperias, qui teneant sic Alcoranum, quam qui ipsam habent domi Codicem. Quare difficillimum est itreperere mendas in Alcorano. Post hunc ad verbum ediscunt libellum qui dicitur, *Cæremoniarum Turcicarum*, nec tamen eis aliquid exponitur, nisi quod assequuntur commercio sermonis vernaculi, qui licet multum distet ab ea oratione, quæ conspicitur in libris, aperit tamen aditum ad intelligenda, percipiendaque pleraque vocabula. Hinc jam pergunt ad Grammaticam, estque apud eos receptus auctor, *Ibn Melic*, qui chiliade versuum, id est, mille distichis eam est complexus universam. Hanc vero Chiliadem difficile admodum è tabulis suis memoriæ mandant, ut quotidie pensum reddant præceptoris, domi interim lectitantes Glossemata; nam in Scholis nullus comparet liber. In hac autem Grammatica ferè vei suntur biennio, sive etiam quidam quadriennio. Porro auctoritates citantur à Grammaticis penè omnes ex Alcorano, unde fructum memoriæ capiunt. Citantur item crebro Poëtæ, quibus Arabes abundant. Verum ita hæc Poëtica discipulus intelligit, ut carmen Ennianum Thomista, qui post Alexandræ, & Petrum Hispanum

Thom. à Jesu Oper. Tom. I.

statim læditat Scholasticos. Quare paucos reperias, qui eleganter, ac purè loquantur. Nam eisdem Alcoranistæ sint, isque liber stylo sit elegantissimo scriptus, contenti sunt tamen memoria, & magis suæ falsæ Religionis gratia discunt Alcoranum, quam ut eum curent intelligere. Siquidem dogmata sua jam ex aliis libellis norunt, ut Ethica novit Thomista, qui tamen non legerit Aristotelem; adeo universus orbis consentit, ut rerum magis, quam verborum cognitio appetatur.

Extant ergo apud Arabes Poëtæ quamplurimè, quos tamen pauci læditant: dum enim in artium scriptoribus utuntur vocibus iis, quæ passim non sunt obvix, & velut ad aliud sæculum, & priscum ab istis pertinentes putantur. Scholæ sunt in ipsis templis, ad quas non licet adire Christiano, neque Judæo; Tabernæ librarix non habentur Fesæ, quamvis tam multi sint literarum studiosi. Cæterum die veneris singulis hebdomadis, peracta oratione, apud summam (quod nominant) templum, est librorum auctio: illic conveniunt quotquot emperant, seu venditoriunt. Prodeunt autem ferè Codices vetusti, pauci admodum, quod ab hinc annis ducentis refixit amanuentium industria, & in desidiam sint lapsi Fesenses, estque hæc mers cara, quæ tamen ab omnibus magno pretio rapitur. Quod si quis sit liber justæ magnitudinis, non eum reperies venalem, nisi per fragmenta; ac forte totius vitæ cursu non consequeris; aut Zemachium aut alios Commentatores Alcorani, sed nunc caput, nunc dimidiatum, nunc manus mutilas ipsius libri in foro videbis, ut læpius idem cogaris emere, si totum postales, idque vix post multos annos. Præla ignorant. In hunc auctiois locum, Christianis aut Judæis licet intrare, una tantum lege, nempe ut obruti faxis pereant, tam religiose suos Codices invident à Religione Mahometi alienis.

Multa & alia conspiciuntur inter Mahometistas, quæ præferunt aliquod virtutis specimen, quo Satanas nefariam sectam tegat: nimirum, ut non multum solliciti sint de castitate, nec duris calibus frangi videantur, ita ut in blasphemias erumpant, sed potius illud pronuntient, *Laudetur Deus*. Quo magis dolenda est earum Naionum jactura, quod homines hujusmodi, tam scriptibus opinioibus à Christo sint abstracti, non aliam ob causam, quàm quod credant Mahometum fuisse verum Prophetam, qui ut in Alcorano Trinitatem negat, sic penitus tollit nostræ Religionis fundamentum.

C A P V T II.

Sequitur praxis Sarracenos juvandi.

PIUS II. Pontifex summus, & alias vir doctissimus, zeloque Religionis flagrantissimus, in Epistola ad Morissanum Turcarum Principem, præmissis aliis, eum in fide instruere, præcipue errores Mahometi confutando nititur: & quamvis non minus breviter quam eleganter Alcorani rejiciat commentitias nugas, & errores, nos tamen tantum de uno, aut altero, in quibus est ferè totus disputationis Cardo, ex mente ejusdem PII II. dicemus, ut sic nihil non refutatam ex Mahometi lege permaneat. Audiant igitur non solum Turcarum Princeps, sed & omnes Sarraceni PIUM II. Pontificem Maximum, in hæc verba veritatem fidei nostræ comprobantem, Alcoranique fabulas & errores propullantem.

Nemo hominum sapientiam contemnit, nemo

Dd 3

odir,

eunt, *Messias*. Alterum est, quod ait, *Cum venerit sanctus Sanctorum, cessabit unctio vestra*. His vaticiniis prædictum est in adventu Christi, Judæos, & regnum amissuros esse, & Sacerdotium, sicut & factum est. Regnum quod Judæorum fuerat, Idumæi acceperunt. Regnante namque Primo Herode Antipatri Filio, genere Idumæo, & alienigena, Christus ex MARIA Virgine natus est, DEI filius, verus DEUS, & verus homo, qui Sacerdotium Judæorum ad Christianos transfudit; Petro sibi successore delecto, in quem Pontificis maximi potestatem transfudit, neque ulterius apud Judæos pastoralis ovium cura permanit, dicente Domino ad PETRUM, *Pascere oves meas*. Pastor ipse bonus, & Pontifex magnus Christus, Pastores deinceps & Pontifices Christianos, non Judæos esse constituit, quamvis Petrus, & alii plures ex Judæis, non amplius Judæi, suum summum Pontificium acceperunt. Atque in hunc modum Judaica cessavit unctio, & translata est Sacerdotium.

Hebr. 7. Quo facta & lex ipsa translata est, dicente Apostolo: *Quia translato Sacerdotio, necesse est etiam, ut lex translatio fiat.* Hebr. 7. DEUS igitur, qui multitudine multique modis olim Patribus in Prophetis locutus fuerat, novissimè per Filium suum, quem constituit heredem universorum, per quem fecit & sæcula, allocutus est homines, novam legem edidit, & nova dedit præcepta, quibus servatis vitam mererentur æternam.

In tempore igitur, quod in altissimo individuae Trinitatis consilio, ab æterno fuerat diffinitum, regnante apud Hebræos Herode, imperante apud Romanos Augusto, quiescente mundo, & adventum Domini mirabili & inaudita prioribus sæculis pace honorante, missus est Angelus Gabriel de caelo, qui MARIAM facilem conceptionem & sacratissimum partum annunciaret. Sed ante præcursor natus est Joannes, qui penitentiam prædicaret. *Luc. 1.* Concepit virgo de Spiritu sancto, ut prædixerat Angelus, & servata dignitate virginis filium simul & Dominum peperit. Natus est Christus Salvator octavo Calendis Januariæ, & in ipsis Calendis circumcisus est, & juxta vocem Angelicam, JESUS appellatus, qui salutem attulit humano generi. Plurimæ de infantia Salvatoris scripta sunt, nec dubium est, quin omnis ejus ætas signis, & miraculis plena fuerit. Sed Ecclesiæ nostræ gravitas, & acre judicium ea tantum recipit, quæ certa sunt, Apocrypha prætermittit.

Duodecimus Salvatoris annus memoriam habet quia templum ingressus est, & cum legis Doctoribus disputavit, & aliqua ex parte splendorem suæ Divinitatis ostendit. Sed circa trigésimum annum, fulgor ille plenè emicuit. Tunc enim baptizatus est à Joanne, & Joannem ipse baptizavit, & paterna vox audita est, *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui*. Convertit aquam in vinum, & innumerabilibus coruscavit miraculis. Elegit sibi Discipulos, quos vocamus *Apostolos*, & circumiens Regiones, & mentes hominum, & corpora sanavit ægroantium: & faciens ipse, quæ docebat, toto triennio prædicavit Evangelium. Per Judæam, & vicinas provincias beatissima vox intonuit: quæ vita hominum esse deberet, ostendit excellentissimè, & præcepta tum vetera innovavit, tum nova prioribus multo utiliora instituit: abdita & obscura, quæ erant in veteri lege multa revelavit, & obscuros Prophetarum sensus aperuit, & quæ de se prædicta fuerant, palam exposuit: mysterium sanctæ Trinitatis ostendit, & unitatem in Trinitate monstravit, docens tum Patrem, tum

Filium, tum Spiritum sanctum divinis honoribus prosequendum, & hos tres unum esse DEUM.

Prædixit non modo mortem suam, verum etiam genus mortis, & quod tertia die resurgeret, & quod ascensurus in caelum, rediturus esset in fine sæculi judicare vivos & mortuos. Comprehensus est, sicut ipse voluit, & traditus Pilato Præsidi, qui eum neci daret. Testes in eum citati sunt, nec est inventa in eo mortis causa; quia peccatura non fecit, nec repertus est dolus in ore ejus. Maximum crimen objecerunt, quia Filium DEI se fecit, & Regem dixit; & propter veritatem occisus est, crucifixus atque sepultus: & juxta verbum suum resurrexit à mortuis: & quadraginta diebus cum Discipulis commoratus, cum eos confirmasset atque corroborasset, atque in orbem ire jussisset, Evangelium disseminavos: tandem videntibus illis, elevatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum, ascendit ad caelum, & sedet ad dexteram DEI Patris omnipotentis; & inde venturus est judicare vivos & mortuos, & redditurus unicuique secundum opera sua. Interea Spiritus sanctus ab eo missus, omnia suggerit Ecclesiæ, quæ necessaria sunt ad vitam æternam.

Hæc nos Christiani firmiter credimus, hæc est fides nostra, quam cunctis gentibus prædicamus, & impartiri omnibus cupimus. Hæc ab Apostolis, & eorum successoribus per fideles manus immutata, & incorrupta ad nos usque delata sunt. Hæc vos Turcæ & Sarraceni magna ex parte negant: etsi enim Christum ex virgine natum, & sanctum virum, & Dei statum, & Prophetam magnum, & mirabilem operum effectorem, & adhuc viventem confiteantur: DEUM tamen & DEI Filium esse inficiantur, nec sibi, nec sancto Spiritui divinitatem concedunt, & Trinitatem personarum in Divinis respiciunt, & Christi mortem derident, quem translatum, & alium sibi similem loco suo interfecitum arbitrantur, nec ejus adventum in extremo Judicio expectant, & alia non pauca Christianæ legis rejicitis, & plurima creditis, quæ apud nostros risu digna videntur, quæ non dimittimus intacta. Atque nos credimus non solum ex nova lege, sed & veteri invitamur.

Vos Mahometo, & Alcorano ejus fidem tantummodo adhibetis, & hominem mortuum, sine conteste, sine ratione, sine miraculis sequimini: Nos vivo credimus, vivi enim vestro testimonio Christus: nos DEO præstamus aures, & signis & rationibus, & factis ducimur testimoniis. Quod si nos audies, monstrabimus breviter nostræ legis splendidam lucem, & tuæ obscuram caliginem detegemus. Sed opus est piis & attentis auribus, quando fidei sublimitas attingitur, & magna DEI panduntur arcana. Sæpe jocos & inanibus fabulis te præsentem adhibuisti, & leviores audisti narrationes, non est cur hæc gravia contemnas, aut ea necesse recuses, ex quibus tua pendet salus. Non est anima nobilis, cui non insit veritatis amor; non est homo, qui nolit salvus fieri.

Audi ergo, qui generosus es, audi quæ te salvare possunt: Quid est inter Christianos, Turcasque controversæ in quo simul contendimus? quæ dissidii causa? Sanè non alius discordiæ fomes est, nisi quia circa divinitatem non eadem sapimus, de Patre, de Filio, de Spiritu sancto contendimus: hoc est præcipuum dissidium, quo sublato facilè omnia componentur. Attingemus hæc, & quæ sit inter nos de Divinitate dissensio, latius exponemus. Nos in Deo tres personas esse dicimus, Patrem, & Fi-

& Filium, & Spiritum sanctum, & in tribus personis unum DEUM confitemur, vos dicitis unum esse Deum creatorem celi & terræ, & omnium, quæ in eis sunt. Nulla est de unitate contentio. Non latent nos verba Moysi, dicentis in exordio legis: *Audis Israël, Dominus DEUS tuus unus est.* Et rursus in lege scriptum est Exod. 29. *Ego sum Dominus DEUS tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, non erant tibi Dii alieni præter me.* Et rursus. *Ego sum, qui sum.* Et. *Si quaesierint nomen meum, responde & dic illis. Qui est, misit me ad vos.* Et in Cantico Exod. dicitur: *Dominus omnipotens nomen ejus.* Quæ testimonia unum esse DEUM, unum Dominum manifestè declarant, & unam potestatem, & unam naturam. Nam Deus, natura; Dominus, potestatis est nomen.

Fatemur item quod vos de unitate divinitatis. Hic amicitia est atque concordia, vobis unus DEUS est, & nobis unus. Dicitis principium omnium rerum esse DEUM, nos idem affirmamus. In quo igitur dissentimus? Multæ sunt quæ de DEO aliter Christiani dicunt, aliter Saraceni, seu Turcæ. Vos Deum corporeum dicitis, nos incorporeum. Vos fortassis, quæ hic in terra geruntur, esse arbitramini, nec curare de his Deum, nos gubernare eum, qui creavit omnia, non dubitamus. Vos DEUM Patrem in Divinitate negatis: nos Patrem & Filium cognoscimus. Vos Spiritum sanctum ex Divina Majestate rejectis: nos positum & veneramus. Miramur alia, hæc aggrediamur in quibus plus ponderis est. Nos Christum DEI Filium dicimus, vos negatis. Cur negatis? sanè quia nec uxorem habet DEUS, ex qua filium procreare posset. Quod si uxor ei fuerit, filiosque genuerit, mundus qui unius imperio regitur, in plures divisus Dominos diu stare non posset. In unitate concordia est, quæ servat imperia; in pluralitate discordia est, quæ maxima regna subvertit. Sed qui tam rudis, tam vecors, tam demens Christianus est, qui generare Deum, ex conubio & permixtione arbitretur. Non sumus adeo hebetes Christiani, ut tantum nefas admittamus. Saraceni suaderi hoc possit, qui Deo & corpus, & caput, & manus, & cætera membra concedunt. Nos DEUM spiritum esse asserimus, incorporeum, immortalem, æternum, & incomprehensibilem: qui dum se ipsum intelligit in mente sua, Verbum concipit, quod nos DEI Filium esse dicimus: nec aliud est in DEO, se ipsum nosse atque intelligere, quam DEUM esse. Nihil est enim in DEO nisi DEUS. DEUM autem, cujus est Verbum, nominamus Patrem, & processum ipsius VERBI, generationem Filii esse dicimus.

Nec veritas hæc de Verbo Dei apud Christianos tantum illuxit: Gentiles Philosophi ante Christi adventum, eadem quæ nos asserimus, nonnulli affirmarunt. Siquidem Platonici Philosophi in suis libris aperitissimè dixerunt, quod in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Et reliqua ferme omnia comprobant de VERBO DEI, quæ Joannes in Evangelio suo tradidit, usque ad incarnationem VERBI, quam ignorarunt, quia nondum natus erat Christus, & alta legis mysteria absconderat DEUS à sapientibus hujus sæculi, quæ revelavit parvulis. Quod igitur Platonici VERBUM DEI nominant, & DEUM esse dicunt, nos Filium vocamus ex Deo genitum, & Deum esse fatemur: nec ruinam mundi ex filii generatione timemus, quando unus dumtaxat filius est. Et Pater & Filius unum sunt,

una potestas, una voluntas, una majestas, nec verbum conceptum ab intellectu concipiente discordat.

Obscura hæc verba videbuntur si vos præsto erant, qui lumen afferant, & aperitissima omnia reddant. Et tu solem hunc corporeum cernis, qui noctem abiens, & diem efficit rediens, hæc se ipso lucis producit radios. Hæc productio generatio quedam est in sole: & radii Solis, filii Solis ejus non inconvenienter vocantur. Quæ similitudo quamvis multifariè est inepta: nam solis plures sæpe vidimus radios, DEO unicuique tantum est Filius: in eo tamen convenit, quia una est Pateris & Filii divinitas atque essentia: quamvis comparatio corporalium rerum nulla satis cum Divinis quadrare potest. Sed accipe testimonia, & qui ratione non capis, cede auctoritati. Verus testamentum & Judæis, & Christianis, & Saracenis commune est. *Eruclavit* (inquit David ex persona Dei) *cor meum verbum bonum.* Hoc est quod DEI filium dicimus, & unigenitum Patris æterni, non ex carnali conjugio, aut humano complexu, sed ex corde DEI, id est, intellectus productum asserimus. Et rursus. *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Hodie dicit, quia DEO nec heri præterit, nec eras imminet. Sed hodie semper adest, cui presentia sunt omnia. Iterum ante *Luciferum* (inquit) *genui te,* ut intelligas, quia non loquitur de Salomone David, sed DEUS Pater de Filio Deo, quia ante *Luciferum* nemo fuit. Et in lib. *Proverb.* legitur: *Sapientiam Dei, quæ Dei Filius est, dicentem: Nondum erant abyssi, & ego jam concepta eram, ante montes & colles ego parturiebar.* Nunquam enim Pater sine filio fuit, nec sine Patre Filius. Et hoc est, quod in Evangel. inquit Joan. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Quæ mysteria profunda & alta, cum non intelligeret Arius, nec Mahometus, negare maluerunt veritatem Dei, quam suam ignorantiam conficere, & suas ineptias impudenter ingerere, quàm aliorum sapientiam humiliter discere. Stulta hæc & damnosa pertinacia est. Deo enim & Prophetis ejus oportet credere; & si quid est cujus rationem non capimus, debemus cum Paulo dicere: *O altitudo divinarum sapientiarum & scientiarum Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia ejus, & investigabiles viæ ejus!* Fatentur Jurisconsulti non omniam, quæ à majoribus suis instituta sunt, rationem reddi posse, & tamen legi parendum esse, quia non sine causa condita fuerit: quanto minus arcana Dei licet cognoscere & plurimæ sunt occultæ causæ, ad quas nulla potuit curiositas hominum pervenire; quia sicut oculi Noë uæ ad solem, ita nos ter intuitus ad ea, quæ sunt Divinitatis.

Non est ergo mirandum, si neque generationem Filii, nec Spiritus sancti processionem, neque Trinitatem in Divinitate intellexit carnaliter homo, vel Arius vel Mahometus. Sed illud in eis damnable ac detestabile fuit, quod sacræ Scripturæ, divinisque testimoniis non acquieverunt. Nam quid opus est argumentis, ubi DEUS ipse loquitur? De Pythagoricis traditum est, quod in disputando soliti erant dicere, *Ipsæ ait.* Ipse autem erat Pythagoras, tanquam ejus auctoritati non liceret adverteri: quanto minus DEO, qui verax est, & omnis homo mendax.

Sed negabis hæc esse DEI, quæ asserimus testimonia. De his posterius dicemus. Nunc de Spiritu sancto agendum est, cui tua lex divinos honores abrogat. Non est hujusmodi erroris Mahometus inventor; Arii, & Nestorii, & Macedonii hæc olim dementia fuit, quos sacra Patrum Concilia damnaverant, sed eorum virus apud Ægyptios, & Ara-

& Arabes aliquandiu latuit, & postremo auctore Mahometo, & Magistro ejus Sergio late diffusum est. Ne movearis, dum vera loquimur, cave ne sequaris cæcos, disce, Spiritum sanctum esse DEUM, & tertiam in Trinitate fore personam. Diximus paulò antè DEUM Patrem, dum se cognoscit, Verbum concipere & filium gignere. Nunc quod sequitur adjicimus, cognitioni esse annexam appetitivam quandam operationem, cujus principium voluntas est. Inter operationes vero, quas voluntas producit, præcipua est amare.

Adhibe hic aures, & mentem erige. In DEO perfectam & absolutam fateri cognitionem oportet, & amorem pari modo, cujus processus per appetitivam operationem exprimitur, sicut & verbi generatio per intellectivam: & alia est operatio, qua intelligit, alia qua appetit. Intellectiva ex his complectitur, quæ sunt quodammodo in ipso intelligente: nam sicut sensibilia in sensu, sic intellectibilia in intellecta esse dicimus. Appetitiva autem complementum accipit, secundum quandam ordinem, movumve ad eas res, quæ obijciuntur appetitui, & oculum quoddam principium sui motus habet. Ea vero, quæ principio feruntur arcano, Spiritus nomen acciperunt, nam & ventos spiritus esse dicimus; & in Scripturis *procellarum spiritus* appellantur, quia non apparet afflationis spiritus initium. Respirationem etiam & articularum motum ab intus & occulto principio manantem, vocamus spiritum: atque hoc modo congruente quadam similitudine, quantum divina humanis verbis indicari possunt, Divinus ipse amor à Patre Filioque procedens, Spiritus dictus est.

In nobis duplici ex causa procedit amor: aliquando ex corporea & materiali natura, & is plerumque immundus est, & menti noxius. Aliquando ex ipsa proprietate spiritualis naturæ, cum bona intelligibilia, & rationi convenientia adamamus: & hic purus est amor, & laudabilis, & animæ salutari. In Deo corporealis amor seu materialis locum non habet, sed ille tantum reperitur, qui simplex est & nitidissimus, & purissimus, quem Spiritum sanctum appellamus. Nec nos intellectualem & sancto amore quicquam prosequimur, nisi quod intellectu concipimus. Conceptio autem (ut diximus) quæ fit ab intellectu, Verbum est, atque ita necesse est amorem ex Verbo oriri. Amat enim Deus quod de se ipso intelligit, id est, Verbum, quod concipit intelligendo. Verbum autem DEI dicimus Filium Dei, qui & ipse Patrem novit, & amat: a qua fit, ut amor ipse, cui sanctus Spiritus est nomen, ex Patre Filioque procedat, sitque cum Patre & Filio pariter DEUS. Nam sicut divinum intelligere essentia divinitatis est, ita & amare. Et sicut DEUS se semper intelligit, ita & se semper amat, & omnia amat, suam bonitatem dum amat. Rursusque sicut DEI Filius, qui est Verbum DEI in divina natura subsistens, Patri coæternus, perfectus, & unus Deus est; ita & Spiritus sanctus DEUS est, Patri & Filio coequalis & coæternus. Et quia omne quod subsistit in natura intelligibili apud nos, persona dicitur, apud Græcos *ὑποστάσις*; consequens est, ut tres personas in divinitate ponamus, quia tres sunt subsistentes, Pater, & Verbum, & Spiritus sanctus, neque has personas dicimus esse per essentiam diversas, sed per solas relationes distinctas, quæ ex processione Verbi, & amoris proveniunt.

Atque in hunc modum Christiana Religio, divinitus illustrata, distinctas tres personas

confiteatur in divinis, non tres Deos; sicut Mahometus falso opinatus est: sed Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, unum esse ab æterno DEUM asserimus; nec tamen ipsum Patrem qui Filius est, nec filium qui Pater est, nec Spiritum sanctum qui Pater est, aut Filius. Una est enim Patris, & Filii, & Spiritus sancti essentia, in qua non est aliud Pater, aliud Filius, aliud Spiritus sanctus: quamvis in personis alium Patrem, alium Filium, alium Spiritum sanctum, divina docente auctoritate, dicamus.

Nec similitudo in his, quæ creata sunt, summæ deest Trinitati. *Invisibilia DEI* (sicut Apostolus ait) *per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur*. Sempiterna quoque virtus ejus, ac Divinitas relucet in anima nostra, quæ divina Trinitatis est imago. Est enim anima nostra substantia quædam incorporea, & ratione prædita, & actus quidam sive forma organici corporis, quæ dum corpus movet, & regit, sui meminit, se intelligit, & se diligit: quibus in rebus quædam apparet Trinitas memoriæ, & intelligentiæ, & amoris. Tria hæc ad se ipsa referuntur, quia non est amor sine memoria, nec memoria sine notitia. Nam quis meminit, aut amat quod nescit? inseparabilia sunt hæc à semetipsis, & tamen quodlibet eorum, & simul omnia una essentia sunt, & una vita in anima una. Differunt tamen, quia memoria non est intelligentia vel voluntas sive amor. Quod si hæc diligenter inspicias, invenies summam illius Trinitatis, atque unitatis vestigium, & imaginem quandam, quamvis imperam.

Quicumque enim sempiternam & incommutabilem naturam, per memoriam reminiscitur, intuetur per intelligentiam, amplectitur per dilectionem, profecto reperit in semetipso summam Trinitatis imaginem, non tamen omnino similem, sed qualemcunque, ita ut in similitudine magna inveniatur dissimilitudo. Esi enim homo meminit, intelligit, & diligit, non tamen memoria est, nec intelligentia, nec dilectio, sed sunt hæc in eo, & in una substantia, non sicut accidentia in subjectis, quæ possunt abesse; sed substantialiter existunt in anima, & unus homo est, qui habet hæc tria, non ipse est hæc tria. In simplici vero natura, quæ DEUS est, quamvis unus sit DEUS, tres tamen sunt personæ, ut dictum est, & ipse Deus est hæc tres personæ. Sed illud factis ad rem nostram est, quia tria hæc aliquo modo unam sunt.

Reperitur & sub aliis nominibus, & alio modo in nostra natura illius summæ & ineffabilis Trinitatis imago. Nam mens & notitia ejus, & amor, tria quædam sunt: mens enim novit se, & amat se, nec amare se potest, nisi etiam noverit se. Duo quædam sunt mens & notitia. Et hæc tria quamvis distincta invicem sunt, unum tantum esse dicuntur, quia in anima substantialiter existunt: & est ipsa mens quasi parens, & notitia ejus, quasi proles ejus. Mens enim cum se cognoscit, notitiam sui gignit, & est sola parens suæ notitiæ. Tertius est amor, qui de ipsa mente, & notitia procedit, dum mens cognoscit se, diligit se: non enim posset se diligere, nisi cognosceret se: amat enim placitam prolem notitiam suam. Et ita amor quidam complexus est parentis & prolis: nec minor est proles parente, cum tantum se noverit mens quanta est: nec minor est amor parente, & prole, id est, mente, & notitia. Considerat hæc rationalis homo, & videns tria in una essentia concurrere, extendit se ad contemplationem

Creator-

Creatoris, & intelligit unitatem in Trinitate, & Trinitatem in unitate, & unum DEUM colit, unam essentiam, & unum principium, sicut Patriarcha, & Propheta, atque Apostoli tradiderunt.

Sed audiamus jam tandem ipsos, & divina legis auctoritatem, & testimonia afferamus, sine quibus vana est omnis argumentatio: DEUM Patrem omnes sacrae litterae consentunt, & DEI nomen Paternitatem & omnia refert. Et, si Filium dicimus, non possumus Patrem negare. De Filio adducta sunt testimonia legis, ergo & Pater

Joan. 14.

ostensus est, sicut & Salvator ait: Joan. 14. Philippo, qui videt me, videt & Patrem meum. Nunc de Spiritu sancto quod capimus prosequendum est.

Gen. 1.

In Gen. 1. legimus, quia Spiritus Domini ferebatur super aquas. Quis tunc Dominus nisi DEUS fuit, & cujus Spiritus nisi Domini? & quomodo Dei Spiritus, nisi Deus? DEUS est quicquid Dei est, nec aliquid illi immixtum est. Incompositus est, simplex est, & purus DEUS. In Job 33. scriptum est: Spiritus Domini fecit me, & spiraculum omnipotentia Dei vivificavit me. Dei sunt haec opera, non hominis. Quis fecit hominem, nisi DEUS? est igitur Spiritus Domini, propter quod dictum est, in Psal. Spiritus Domini replevit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia scientiam habet vocis. Quis hic Spiritus, nisi DEUS, quis impleat orbem, nisi Deus, cui caelum sedes est, & terra scabellum pedibus ejus? Erapud Poetas, Deum ire per omnes terras, tractusque maris, calumque profundum, traditum est. Et rursus: estne sedes Dei, nisi terra, pontus, & aer, & caelum & virtus? Propter quod recte ait David Psal. 138. Quo ibo a spiritu tuo? Ostendens non esse locum in quo posset fugere Spiritum Domini, qui est ubique. Esse autem ubique, impleat & continere mundum soli Deo tributum est. Deus igitur sanctus Spiritus est, qui haec peragat, & futura praenoscit, & praedicat, sicut scriptum est, Responsum accepit Simeon a Spiritu sancto, quia non moreretur nisi videret Christum Domini. Non est cur Deum negemus, qui Dei efficit opera. Non igitur solus Pater DEUS est, neque solus Filius, sed Spiritus sanctus cum Patre simul, & Filio DEUS est. Quia non adversatur rationi Trinitas personarum in unitate Divinitatis, quemadmodum superius ostensum est.

Job 33.

Luce 2.

Pf. 138.

Gen. 1.

Pf. 109.

Gen. 2.

Gen. 1.

Sed jam Trinitatem ipsam ex sacris Codicibus demonstramus, & Moysen ante omnes audiamus, cujus haec sunt verba, in capite libri, quem Genesim nostri vocant: In principio creavit Deus calum, & terram. Terra autem erat inanis & vacua; Spiritus Domini ferebatur super aquas. Tria commemorat, DEUM, principium, & Spiritum. Ideo in DEO, Patrem intelligimus, in principio Filium; in Spiritu Domini Spiritum sanctum. Et accipiat principium hoc in loco pro Filio, sicut in Psalmis, Psal. 109. de suo Filio dicit Deus: Tecum principium in die virtutis tuae in splendoribus sanctorum, ex utero ante luciferum genui te. Tentans diabolus primos Patres, interposito serpente, & suadens, ut ederent de ligno prohibito: Eratis, inquit, sicut discipulos bonum & malum. Quod perinde accipiendum est: eratis sicut divinae personae, quibus ignotum est nihil. Et cum ejiceretur Adam de Paradiso, inquit Dominus: Ecce Adam factus est, sicut unus ex vobis, quibus nobis Pater scilicet, & Filio, & Spiritu sancto. Sed manifestius eadem Trinitas ostenditur cum dicitur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: Cum ait, faciamus, & nostram, plures personas indicat: cum dicit imaginem, unitatem divinitatis ostendit. Nec solitarius

est, cum dicit faciamus, neque alia se loquitur, qui nostram ait. Duo sunt pluralia verba faciamus, & nostram, ut videatur Pater cum Filio, & Spiritu sancto miscere sermone, quod non sono vocis, sed intellectus expressus est. Dixerat, Creavit Deus calum & terram, Deus, & creavit singularia sunt, quia unus est Deus, & una Divinitatis essentia, subjungitur, faciamus & nostram, ut pluralitas in personis intelligatur. Idem & Psalmista canit Regius, dum canit: Verbo Domini caeli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum. Quid manifestius dici potuit? in conditione calorum tres personae concurrunt, Dominus, Verbum, & Spiritus. Dominus Patrem exprimit, in Verbo Filium accipimus, Spiritus is est, quem sanctum vocamus.

Et rursus Propheta, ut Trinitatem personarum in Divinitate cognoscas, ter Deum provocat in benedictione, Psal. 66. Benedicat nos Deus, Deus, Deus noster, benedicat nos Deus, & metuant eum universi fines terra. Trina Dei confessio Trinitatem exprimit personarum, & cum subditur: metuant eum omnes fines terra, unitas aperitur Divinitatis. In Psal. quoque 44. multum expressit Trinitatem innot cum dicit Filio, Sedes tua Deus in saeculum saculi. Et postea subdit, Propterea unxit te DEUS, DEUS tuus: id est Pater, & Spiritus sanctus, & cum sequitur, pra participibus tuis: mysterium quoque incarnationis aperit, de quo suo loco prosequemur. Et Isaia 6. in visione sua clamantia introducit Seraphim, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth. Ter sanctus ad tres personas refertur, & semel Dominus, & semel Deus dicitur: quia unus est Dominus, & unus est Deus. Et rursus idem vates ex persona Christi loquitur, & dicit: Dominus meus misit me, & Spiritus ejus: Dominus meus, inquit, id est, Pater meus, misit me, scilicet Filium: & Spiritus ejus, qui est sanctus Spiritus. Quis hic non intelligat Trinitatem? non latuit Prophetas haec mysterium.

Possent & alia plura hujusmodi testimonia ex veteri Testamento adferri, quae Trinitatem planè ostendunt; planius tamen locutus est in Evangelio Dominus, qui cum in orbem mitteret discipulos: Euntes, inquit, docete omnes gentes, & baptizatis eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Tres nominavit personarum, in nomine dixit, non in nominibus, ut essentiae unitatem, in personarum Trinitate demonstraret. Et Joannes Evangelista, qui de pectore Domini veritatem hausit, in Epistola sua, Tres, inquit, sunt, qui testimonium dant in caelo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus: & hi tres unum sunt. Et Apostolus Paulus ad Galat. 4. Misit, inquit, spiritum Filij sui, in corda nostra. Et alibi: Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum habitat in vobis. Et iterum, Ex ipso, inquit, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria. Ex ipso dicit propter Spiritum sanctum. Non dicit ex ipso, aut per ipsum, sive in ipso; nec ipso, sed ipsi gloria, inquit, ut Trinitatem simul & unitatem agnosceremus. Atque his testimoniis, & auctoritatibus illuminata est desuper Christiana Religio. Summa enim fiducia confitetur, & praedicavit unum DEUM esse, qui est causa causarum, principium & finis omnium rerum, & omnis auctor creaturae, & summum bonum, & nihilominus tres personas in Deo recognoscit, & Trinitatem in unitate veneratur: cui qui adversatur, salutis expectem ferredet, & ambulat in tenebris, & veritas non est in eo. Tu vero, si sapias; de tenebris emerges: & candida luce perfusus, sacratissimam Trinitatem, & cognoscendo coles, & colendo cognoscer.

Nec

700.1. Nec adverbis sacrosancto Evangelio, in quo legitur: *Verbum caro factum est.* Negat tunc legifer incarnationem Verbi. Nam cur (inquit) factus est DEUS homo, & in ligno Crucis DEUS passus, qui alio modo genus humanum redimere poterat? Negat tua lex Christi necem, & alium suo loco interfectum existimat: nec DEUM incarnatum cognoscit, neque crucifixum, aut mortuum. Nos utrumque predicamus, quia factus est DEUS homo, & passus est, & propter salutem hominis hæc facta esse testamur. At enim de seipso Dominus: *Veni filius hominis salutare, quod perierat.* Constabat primi parentis errato, omnes homines culpa teneri: clausa erat paradisi porta, nec mortalibus patebat in caelum aditus. Decebat summam Dei bonitatem, hominem, qui ceciderat, reparare, nec miserum esse perpetuo sinere, qui ad beatitudinem persequendam creatus fuerat. Sed obtabat iustitia Dei, quæ pro peccato satisfactionem exigebat. Dignus erat infinita pœna, qui maiestatem offenderat infinitam. Nec homo tanti erat, ut infinitam posset redimere culpam. Scibat hinc divina iustitia ultionem petens, illinc divina bonitas miserandum esse contendens. Audienda fuit utraque vox, quia *uniper sa via Domini misericordia & veritas.* Quare etsi poterat aliter humane imbecillitati consulere (est enim omnipotens) hic tamen convenientissimus fuit modus, quem elegit, ut assumpta humana natura, ipse pœnas solveret. Factus est DEUS homo, ut homo fieret DEUS: *Veritas de terra orta est, & iustitia de celo prospexit.* Coniuncta est humanitas Divinitati, ut acciperet de plenitudine bonitatis, quod suæ defectum supplet: et infinitatis. Fuit hic modus salvandi humani generis divinæ bonitati conveniens. Satisfactum est iustitia simul, & misericordiae, factum est amoris & odii. Placuit hoc divinæ potentiae, quæ nihil frustra, nihil non decenter ac convenientissimè facit.

Et licet necessitate absoluta, qua necessarium dicimus, sine quo aliud esse non potest, Incarnatio Verbi necessaria non fuit: eo tamen modo, quo necessarium accipitur id, quo convenientius & congruentius pervenitur ad finem, dicere non pudet ad reparationem hominis, Incarnationem Filii DEI necessariam fuisse. *Ego sum DEUS, ego sum Dominus, & non est alius absque me salvator,* ex persona Christi (inquit) Isaïas, quia non poterat homo salvare seipsum, quare necessarium fuit, ut homo fieret DEUS, & DEUS salvator hominem. Propter quod pulcherrimè & ad propositum aptissimè inquit, ex nostris Professoribus unus in hunc modum, de mysterio divinæ Incarnationis: *Suscipitur à maiestate humilitas, à virtute infirmitas, ab aternitate mortalitas, & ad deponendum conditionis naturæ debitum, natura inviolabilis est unita passibili. Deusque verus, & homo verus in unitate reperitur, ut quod nostris remediis congruebat, unus atque idem hominum, Deique mediator, & mori ex uno, & resurgere posset ex altero. Nisi enim esset verus DEUS, non afferret remedium, nisi esset verus homo, non preberet exemplum.*

Intelligis quam convenienter Filius DEI carnem assumpsit, ut DEUS, & mortem obierit, ut homo. Sed queris testimonia antiquæ legis: non negabimus, præsto sunt: *Ecce* (inquit) Isaïas) *Virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emanuel, quod interpretatur, nobiscum DEUS.* Quomodo nobiscum DEUS est? nisi quia Verbum caro factum est, & habitavit in nobis? Et iterum ejusdem Prophetæ verba sunt: *Puer natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius im-*

perium super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus admirabilis, consiliarius, DEUS fortis, Pater futuræ sæculi, Princeps pacis. An non hic mysterium incarnationis planè ostenditur? & quæ tunc futura erant, quasi præterita manifestantur? *Puer* (inquit) *natus est nobis,* qui natus est in humana parvitate; & *datus est filius,* quemadmodum Joannes ait: *Quia sic DEUS dilexit mundum, ut filium suum daret unigenitum.* Datus est Christus ex Divinitate, natus ex humanitate, natus ex virgine. *Cujus imperium super humerum ejus?* quod est imperium Christi, nisi lignum Crucis, in quo pependit, mundum vicit, æreas potestates debellavit, & subacto triumphatoque diabolo, regnum suum potenter intravit? *Oportuit enim Christum pati, & sic intrare in gloriam suam,* ut inquit ipse in Evangelio Lucæ. Imperium igitur super humerum ejus fuit, quia Crucem gestavit humeris, quamvis eo fatigato Simon Cyrenæus angariatus sit eam tollere; Dicitur *admirabilis,* propter signa & prodigia, quæ fecit, lumen cæcis, auditum surdis, claudis ambulationem, debilibus fortitudinem, & mortuis vitam restituens. *Consiliarius* appellatur, propter Evangelicæ consilia, quæ adjecit antiquæ legi. DEUS asseritur, ne putares purum hominem natum; nam DEUS humanæ naturæ conjunctus est. *Fortis* quia spoliavit infernum, & portas æreas confregit, & vectes ferreos dissipavit. *Pater futuræ sæculi,* quia cælum aperuit electis, & regnum homini præparavit æternum, post hanc vitam in cælesti Hierusalem. *Princeps pacis,* quia nato Christo, clausum est apud Romanos templum Jani, & mira pax exorta est: & *gloria in excelsis DEO cantaverunt Angeli, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

Ostendit & alio loco idem Isaïas cap. 45. Incarnationem Verbi dicens: *Dominus enim iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus Rex noster, ipse venit & salvabit nos,* quod perinde accipiendum est, ac si dicat, Carnem accipiet, & mortem pro nobis subibit. Et rursus, *vere tu es Deus absconditus, Deus Israel salvator.* *Absconditus* (inquit) quia in carne latuit Salvator Israel, quia sua morte nostram mortem redemit. Et ne putes temporalem esse salutem, salvationis genus addidit: *Israel salvatus est,* inquit, *in Domino:* id est, in virtute Domini, subdit *salus aeterna:* quam consecuti sunt omnes, qui ex Israel Christo crediderunt. Apertissimum testimonium est Isaïæ.

Sed audi Jeremiam, cap. 23. ejus sunt hæc verba: *Ecce dies venient, dicit Dominus, & suscitabo germen justum ex semine David, & regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet judicium, & in diebus illis salvabitur Juda, & habitabit Israel confidenter: & hoc est nomen quod vocabunt eum, Deus justus.* Considera verba, & attende mysteria, suscitabo (inquit) *germen justum,* id est, Christum sanctum, & justum, *ex semine David* secundum carnem: quia ex prolapia regia, & sanguine David MARIA Mater Domini nata est. *Et regnabit Rex,* quomodo regnabit? sanè quemadmodum ipse apud Matthæum in Evangelio dicit: *Data est mihi omnis potestas in celo, & in terra:* quod est Regem esse. *Et sapiens erit,* sapientia creata scilicet, quæ hominis est, & increata, quæ DEI est, & quæ est ante sæcula. *Et faciet judicium,* discretio scilicet & discussionis; nunc discretio, dum eligit ex mortalibus quos vult, & alios suo arbitrio dimittit: & in fine sæculi discussionis, quando reddet unicuique secundum opera sua. *In diebus illis salvabitur Juda:* id est, quicumque crediderint, & baptizati fuerint, salvi erunt.

Et habitabit Israel confidenter in statu Ecclesie triumphantis. Et hoc est nomen, quod vocabunt eum, DEUS iustus, ut scias, quia Christus ex semine David natus, non solum homo, sed etiam DEUS est: nec alteri, quam Christo hæc verba convenire possunt. Accedat & alius Propheta Baruch nomine, quid ille ait? Hic est, inquit, DEUS noster, & non estimabitur alius adversus eum: hic advenit omnem viam disciplina, & tradidit illam Jacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc in terra visus, & cum hominibus conversatus est. Docent hæc omnia incarnationem Verbi, & hominem factum DEI Filium ostendunt, & manifestant.

Nunc de morte audi, & eos contemnito, qui Christum volunt esse translatum, & nondum mortuum, sed incredibili dementia, circa diem supremum Judicii cum omnibus Angelis interficiendum putant. O nefandam audaciam, & stultitiam alias inauditam! dimitimus Angelos, quorum incorporea substantia est, & mortalis. Christum interfectum negant, & ajunt interficiendum. A David Psal. 68. ex persona Christi: que non rapuit tunc exolvebam (inquit) quia non peccavit, & penas dedit, pro alieno delicto mortem subiit. Quod manifestius Isaias 53. ostendit dicens: Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit. Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra: disciplina pacis nostræ super eum, & livore ejus sanati sumus. Omnes enim nos quasi oves erravimus, & unusquisque in viam suam declinavit: & Deus posuit super eum iniquitatem, expiandam omnium nostrum. Et subditur: Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum. Et paulo post, ir adidit in mortem animam suam, & cum sceleratis deputatus est, ipse multorum peccata tulit, & pro transgressoribus rogavit. Si videlicet Propheta passionem Christi, vix potuisset apertius loqui. Nec Jeremias tacuit tormenta Domini, qui eum ex ligno Crucis ita loquentem inducit: O vos omnes, qui per viam transitis, attendite, & videte, si est dolor similis sicut dolor meus. Et ipse Salvaor de se ait: Ecce ascendimus Ierosolymam, & Filius hominis tradetur Principibus sacerdotum, & scribis, & condemnabunt eum morte, & tradent eum gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum, & tertia die resurget. Et necum alibi: Sicut Moyses exaltavit serpente in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

Psal. 68.

Isai. 53.

Joan. 19.

Et ne de morte dubites, scribit Evangelista Joan. 19. Cum accepisset JESUS acetum, dixit, Consummatum est, & inclinato capite, emisit Spiritum.

Prophetæ Christum moriturum, & à mortuis resurrecturum prædixerunt, Evangelistæ & obitu se in cruce, & sepulchrum resurrexisse tertia die affirmant. Certa res est, nihil ambiguitatis habet, veritati omnia consonant. Resurrexit Dominus, ascendit in cælum, & venurus est iterum, ut faciat judicium in fine sæculi. Tua lex non recipit, quia non sapit de Christo, quæ sapere oportet. Cujus alterum adventum non solum Evangelium, sed antiqui etiam vates ostendunt, sicut paulo ante de Jeremia diximus. Contestis ejus est Daniel, dicens, Ecce in nubibus caeli, quasi filius hominis veniebat, & usque ad antiquum dierum pervenit. Et sequitur: Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum, & omnes populi, tribus, & lingua serviens ei: quibus in verbis viti doctores judicium Christi facile inventiunt, in fine mundi: Et ipse Christus de seipso loquitur: Dico vobis, quod vos, qui securrestis me, in regeneratione, cum sederis filius hominis in sede Majestatis suæ, sedebitis & vos judicantes

duodecim tribus Israel. Et in actibus Apostolorum legimus, constitutum esse Christum à Deo Patre vivorum & mortuorum Judicem. Hæc nos de DEO sentimus, hæc & firmiter credimus, hæc salubriter prædicamus, æternam vitam promittentes omnibus, qui Christo credunt, & in Trinitatis nomine baptizati, opera faciunt Evangelio digna.

Quæris, quæ sit ista vita æterna, quid agat illic homo, qua voluptate lætetur, & quam beatitudinem allequatur? Respondemus cum Evangelio Joan. 17. Hæc est vita æterna, ut cognoscant te verum DEUM, & quem misisti JESUM Christum. Summa ibi felicitas erit videre Deum, in sua natura, & ejus perfecti bonitate. Gaudio nostræ mentis hinc satiabimur, hinc implebimur, hinc summa felicitas erit hæere DEO, & DEUM cognoscere. Videmus enim nunc per speculum (ut ait Apostolus) tunc facie ad faciem, & in nubilo, teste Job: In facie Domini videbimus lumen, & satiabimur cum apparuerit gloria ejus: & erimus sibi similes, ut ait Joann. Nec oculus vidit (inquit Iaias) nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ promissus Dominus diligentibus se. Et Apostolus, non esse condignæ passionis hujus sæculi dicit, ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Tua lex in aia vita flumina lactis & mellis, & vini promittit, & cibaria delicata, & uxores multas, & concubinas, & virginum coitus, & Angelorum in turpibus obsequiis ministeria, & quicquid caro deposcit. Bovis hic paradus, & asini potius, quam hominis est. Hæcenus PIUS Pontifex II.

C A P V T III.

In quibus rebus sit prohibita Christianis communicatio cum Saracenis,

Supponenda sunt, quæ libro 5. part. 4. diximus in genere de communicatione prohibita Christianis cum infidelibus; in specie vero oportebit examinare, quæ sint interdéta Christianis cum Saracenis.

Primum igitur statuendum est, in Jure & in Bulla Cænz Domini esse excommunicatos fideles omnes, qui Saracenis aut inimicis Christiani nominis auxilium ferunt, in damnum Christianorum & Catholicorum. Et ut clarius constet de mente legis, in ea numerantur omnia, quæ ferri aut mitti prohibentur. Nimirum, equi, arma, ferrum, filium ferri, stannum, chalybs, omniaque alia metallorum genera, atque bellica instrumenta, lignamina, caunabes, funes tam ex ipso cannabe, quam ex alia quacunque materia, atque hujusmodi.

Deinde in particulari explicantur, qui sint hi infideles, ad quos hæc omnia deserti prohibentur, scilicet Saraceni, & Turcæ, & hæretici per Rom. Sedem expressim nominati, & generatim omnes Christiani nominis hostes & inimici.

Præterea excommunicantur omnes, qui per se, vel per alios de rebus statum Christianæ Republicæ concernentibus, in Christianorum perniciem & damnum, ipsos Turcas, & Christianæ Religionis inimicos, nec non hæreticos, in damnum Catholice Religionis, certiores faciunt, illisque ad id consilium, auxilium, vel laborem præstant.

In hac igitur excommunicatione comprehenduntur tria genera personarum.

Primò

Franc. Toletus fol. 508. Primò deferentes ad Turcas, & Saracenos, vel vel quoscunque Christiani nominis inimicos, aliquid ex octis, equos, arma, armorum materiam, ut ferrum, filum ferri, stannum, chalybem, & alia metallorum genera, instrumenta bellica, lignamina, funes, materiam funium, aliaque prohibita, quibus infideles prædicti Christianos impugnant.

Secundò, facientes certiores hujusmodi inimicos de rebus ad statum Reipublicæ Christianæ pertinentibus, in perniciem & damnum Christianorum.

Tertio consilium præstantes eisdem, in eadem perniciem. In secunda parte revocantur omnes concessionis, & privilegia Principibus, vel privatis super hoc à Sede Apostolica concessa.

Azor. fol. 1019. Pro explicatione hujus excommunicationis, maximè circa primum genus personarum, Primo quaeritur, quinam appellatione Saracenorum in his Juris communis capitulis accipiantur? Respondeo eos omnes accipi, qui impiæ & nefariæ Mahometi sectæ, atque perfidæ inheerent, sive sint Turcæ, sive Tartari, sive Persæ, sive Arabes, sive Ægyptii, Africani, & Mauri. Præterea, non solum comprehenduntur Saraceni, qui actû Christianos oppugnant, sed etiam, qui habitu, id est, qui obliata occasione eos oppugnare solent, aut possunt.

Quæres, an nomine Saracenorum comprehendantur etiam Judæi? Respondeo, ex Jure Communi, Christianos ad Judæos arma deferentes, non esse excommunicatione affectos, quoniam Judæi nomine Saracenorum minimè significantur. At vero in constitutione Pontificia, quæ dicitur Bulla Cœnæ Domini, excommunicatio comprehendit etiam Christianos, qui ad Judæos arma deferunt: quoniam excommunicatio fertur in eos omnes Christianos, qui ad Turcas, Saracenos, & alios Christiani nominis inimicos arma detulerunt. Judæi autem sunt Christiani nominis inimici.

Quæres deinde, an excommunicatio protendatur etiam ad Christianos deferentes arma ad Paganos, sive Ethnicos? Respondeo ex jure communi antiquo ad eos non extendi: ex novo vero Bullæ in Cœna Domini, ad eos quoque protendi, dummodo tamen sint Christiani nominis inimici, qui actû, vel habitu bella cum Christianis gerant.

Quæres insuper, an etiam excommunicatio comprehendat Christianos arma deponentes ad Hæreticos, præsertim ad eos, qui Catholicos oppugnant? Respondeo, non comprehendendi, nec ex Jure communi, nec speciali Bullæ in Cœna Domini, quæ promulgata publicè in Curia Romana solebat ante tempora Gregorij XIII. Nam Hæretici appellatione Saracenorum non continentur, nec significantur vocabis Christiani nominis inimicorum. Sunt enim Hæretici Catholici tantum nominis inimici, non Christiani. Nam, ut ait August. lib. 18. de Civ. c. 51. Hæretici sub vocabulo Christiano doctrinæ resistunt Christianæ. At vero post tempora Gregorij ejusdem XIII. Bulla Cœnæ Domini sic habet: *Excommunicamus, qui equos, vel arma deferunt ad Saracenos, vel Turcas, vel alios Christiani nominis inimicos, vel hereticos, per nostras vel hujus sanctæ sedis sententias expressè & nominatim declaratos*: quibus verbis excommunicatio fertur in eos etiam Christianos, qui arma bellica deferunt ad hæreticos, non quoslibet, sed à Romano Pontifice lata sententia expressè, & nominatim denunciandos.

Thom. à Iesu Oper. Tom. I.

Tolet. fol. 508. Secundum dubium circa illa verba *Deferentes arma*, An vendentes tantum, sine eo quod deferant ad terras infidelium, comprehendantur in isto Canone, sicut qui in terris Christianorum venderent ferrum, equos, & reliqua prohibita? Respondeo cum Cajet. verb. excommunicatio cap. 20. & Navar. super cap. Ita quorundam, de Jud. not. 1. num. 41. quod non, quia cum hæc materia sit pœnalis, verba sint intelligenda in sua propria significatione, & præcisè: non enim debet fieri ampliatio. Deferre autem dicitur motum ad locum, neque est idem, quod vendere.

Alterum dubium, utrum qui in una terra infidelium existens, deferat hæc ad aliam terram eorundem, censetur deferens? Tabien. verb. Excommunicatio 6. num. 7. & Sylvest. verb. Excommunicatio 7. §. 67. respondent negativè, quia iste proprie non dicitur deferre ad infideles, dum maneat inter illos, & allegant prædicti auctores declarationem Greg. IX. in Extravag. quod postulat, qui ita declaravit, quam Tabien. dicit esse renovatam, quantum ad excommunicationem, non quantum ad declarationem.

Tertium dubium est, an qui mandant deferri hujusmodi prohibita dicantur deferentes, ita ut incurrant hæc excommunicationem? Sylv. verb. Excommunicatio 7. §. 24. & Panorm. in cap. mulieres, de sentent. excommunicationis, & cap. significavit de Judæis, dicunt generaliter, quod cum aliquis actus prohibetur sub excommunicatione, comprehenditur & mandans fieri talem actum, & potest probari, quia in illo cap. mulieres respondet Papa in Canon. Si quis suadente Diabolo, comprehendit etiam mandantes percuti, quia qui mandat fieri, facere dicitur. His tamen non obstantibus, contrarium est tenendum cum Cajet. verbo excommunicatio, in principio, & Navar. cap. 24. num. 33. & Tabien. verb. Excommunicat. 5. §. 49. num. 5. qui mandans, licet sit faciens interpretativè, non tamen formaliter, & licet primum sufficiat ad rationem peccati, non tamen ad rationem pœnæ, quia in lege pœnali verba in formali significatione sunt intelligenda. Nec obstat cap. dictum, quia ibi Papa declaravit, qui habet auctoritatem interpretandi, ibi autem est amplectenda tantum interpretatio, ubi facta est, non in aliis casibus, nam si mandans semper includetur in faciente, non esset necessarium exprimere in Bulla, & tamen mandans aliquando exprimitur, aliquando non.

Quartum dubium, an deferentes hujusmodi prohibita ad Hæreticos, comprehendantur in hac censura? Respondeo, quod nullo modo; Ita Navar. cap. 27. num. 62. quia non dicuntur Christiani nominis inimici, cum Christum profiteantur, & nomine Christiano censeantur, licet opera & fidem Catholicam non habeant, peccant ergo mortaliter prædicti, sed non incidunt in hæc excommunicationem.

Quintum dubium, quid per arma intelligitur? Respondeo cum Sylvest. verb. Excommunicatio 7. paragr. 59. Tabien. verb. excomm. 6. paragr. 1. & communi opinione intelliguntur tam offensiva, quam defensiva, quod probatur ex lege armorum ff. de v. rb. signific. de ex l. 3. ff. de vi & vi armata, ubi habetur arma esse scuta, galeas, gladios, fustes, & lapides: dicunt quæ hi Doctores ea dici arma, quæ principaliter & verè instituta sunt ad præliandum offendendo, vel defendendo. Unde cultri ad scindendum panem, vel ad scindendos calamos, non sunt arma: Ut etiam dicit Panorm. cap. Clerici de

Ee

vita

vita & honestate Clericorum, nec alia instrumenta, in usum agriculturæ, possunt tamen secundum prædictos auctores, hæc censeri arma, ex intentione utentis. Nam si aliqui vellent his uti ad præliandum, tunc dicerentur arma etiam cultelli, & alia hujusmodi, & qui ea deferrent ad infideles, Includerentur sub hac censura. E contra vero in aliis armis, etiam si desit intentio utendi illis ad præliandum, qui ea deferret ad infideles, incurrit hanc excommunicationem, ut notat Joan. And. Panorm. & Gloss supra cap. Ita quorundam, de Judæis.

Sextum dubium, quæ dicantur lignamina? Respondeo cum Sylvest. verb. excommunicatio 7. paragr. 19. & Tabien. verb. excomm. 6. num. 3. intelliguntur ligna, ex quibus possent tritremis, naves, vel alie machinæ ad impugnandum fieri, & non alia ligna ad combatendum, vel in alios usus extra bellum, ut patet ex verbo Bullæ, ubi dicitur, *Quibus Christianos impugnant.* Navar. super cap. ita quorundam not. 7. num. 14. dicit comprehendit etiam sub hoc nomine ipsas tritremes, & naves jam factas, quod mihi placet, licet: Cajet. verb. Excommunicatio cap. 20. solam materiam intelligat, quia latius hic sumitur, quam in dicto cap. ubi dicitur, *lignamina galearum*; hic vero sine addito, dicitur, *lignamina*, ut comprehendat materiam, & quæ ex ea fiunt.

Septimum dubium, quid significant, *Alia prohibita*? Pro solutione notatur; tria esse genera prohibitorum in Jure. Quædam prohibentur absolute, omni tempore, & omni loco, V. g. deferre prohibita, ut arma & instrumenta bellica, alia tantum tempore belli, ut mercimonia, victualia, & alia hujusmodi, cap. quod olim de Judæis. Alia prohibentur omni tempore, sed non omni loco, quia deferre hæc in Alexandriam, Ægyptum, & terram Soldani, nullo tempore. elicer, ut habetur in Extravag. multa de Judæis.

Secundo, nota tempus Treguarum reparari pro tempore belli, ut habetur cap. significavit de Judæis. Tempus tamen extra actuale bellum & indiciarum non reputatur tempus belli, ut bene notat Tabien. verb. Excommunicatio num. 5. qui ad quæstionem respondet verb. Excomm. 6. §. 4. Omnia hæc tria genera comprehendit sub illo verbo, *Alia prohibita.* Sylvest. verb. Excommunicatio 7. §. 60. & Cajetan. verb. Excommunicatio 6. 20. dicunt tantum ea, quæ pertinent ad bellum ibi intelligi, & ego ita credo, quia illud relativum *Alia*, refertur ad antecedentia, in quibus continentur tantum prohibita, ad præliandum pertinentia. Item verba sequentia (*quibus Christianos impugnant*) ad idem determinatur, nam mercimonius, aut victualibus non dicuntur impugnare, licet tempore belli ministrentur.

Octavum dubium, An qui deferunt ista ad infideles, non ut impugnent Christianos, sed alios infideles, incurrant hanc Excommunicationem? Respondeo, si ista, quæ deferunt, permanent, ut possint postea impugnare Christianos, absque dubio incidunt in hunc Canonem; si vero ea, quæ deferunt verisimiliter consumuntur, talia deferre non est prohibitum. Hæc de primo genere.

Secundum genus personarum, comprehensum in hac Excommunicatione, non continet omnes, qui faciunt certiores infideles, de quibuscunque rebus Christianorum, sed quomodo hujusmodi res concernunt ad statum communem alicujus Reipublicæ Christianæ, & cedunt in damnum & perniciem ipsius; utrumque enim est necessarium

ad incurrendam hanc censuram. Eodem modo intelligendum est de tertio genere personarum, quod non quicunque dant consilium, statim sine excommunicati, sed solum quando hoc consilium cedit in damnum & perniciem Christianorum.

In posteriori parte hujus Excommunicationis, quia aliqui potuissent allegare privilegium aliquod à Sede Apostolica obientum, ut possint ad infideles deferre prohibita hujusmodi ideo Papa derogat in totum hujusmodi privilegio. Ut autem conferamus prædicta cum jure antiquo, nota, quatuor esse maxime inter alia Pontificum decreta similia in jure huic Excommunicationi Bullæ Cænæ.

Primum est ALEXANDRI III. Cap. ita quorundam, de Judæis, ubi excommunicat tria genera personarum.

Primo deferentis Saracenis arma, ferrum, lignamina galearum.

Secundo gerentes gubernationem & regimen in galeris, & in piraticis navibus.

Tertio subministrantes necessaria ad impugnandos Christianos eisdem Saracenis. Per Saracenos autem intelligere oportet, omnes, qui sequuntur sectam Mahometanam. Ille Canon, vel istud Jus in multis excedit Bullam, & est illa latior, in quantum sub illo verbo (*subministrant necessaria*) comprehenduntur, tempore belli victualia deferentes, quæ in Bulla Cænæ non continentur, ut supra diximus. Et simile est de danibus, vel mutuantibus pecunias eis ad impugnandum Christianos. Primum vero genus personarum continetur in Bulla Cænæ, & etiam secundum sub illo verbo (*consilium præstantes.*) Est tamen strictius ex alia parte.

Primo, quia Bulla Cænæ, præter Saracenos, ad quosvis Christiani nominis inimicos extenditur.

Secundo, quia complectitur curam gubernationis gerentes, non tantum in galeris, & navibus piraticis, sed omnium infidelium contra Christianos, licet piratæ non sint.

Tertio complectitur deferentes non tantum arma, & ferrum, sed etiam stannum, plumbum, & alia metalla, armorum materiam, & equos etiam tempore pacis, quæ illic non includuntur, nisi propter necessaria sunt illis Saracenis ad bellum contra Christianos.

Quarto complectitur certiores facientes infideles de rebus pertinentibus ad Christianos, quæ non comprehenduntur in Jure.

Præterea sciendum est ad alterum decretum fuisse Clementis III. Cap. Quod olim de Judæis, ubi excommunicat habentes commercia cum Saracenis tempore belli, & eos, qui per se, vel per alios, navibus, vel quovis alio ingenio, aliqua rerum subsidia, vel consilia dixerint impendenda etiam tempore belli durante, intelligendo etiam tempus Treguarum, ut supra diximus. Hæc excommunicatio non est relevata, neque pertinet ad Bullam Cænæ, nisi merces sint, alia omni tempore, & loco prohibita, ut supra diximus. Item impediens subsidia, nisi sit aliquid eorum, quæ in hac Bulla prohibentur, non incurrit excommunicationem Bullæ, ut si victualia, pecuniæ, & similia impendantur, quia non sunt in ea prohibita.

Tertium decretum est Innocentij III. C. ad liberandum, de Judæis, ubi excommunicantur omnes, quos

quos *Alex.* excommunicavit, ubi supra, & insuper addit vendentes galeras, vel naves, & qui machinas, auxilium, vel consilium præstant Saracenis in dispendium Terræ sanctæ, & non est reservata. Apponitur etiam inter alias pœnas, ut hi non absolvantur, nisi totum quod habuerunt ex commercio damnum, & tantumdem de suo sat reddant in favorem terræ sanctæ. In Bulla vero Cœnæ, non continentur hi, nisi simul deferant ad ipsos, ut supra diximus. Non continentur, inquam, vendentes galeras, & naves, reliqui vero continentur, & licet hic Can. Procedat tantum, cum sit in dispendium terræ sanctæ, tamen absolute sunt excommunicati per C. Ita quorundam, de *Judais.* quia ministrant Saracenis necessaria. Et dicitur necessaria, non quia Saraceni illis indigent, sed quia ex se sunt necessaria.

Quartum Decrerum est *Clementis V.* in *Extra-vag. multa, de Judais*, ubi excommunicat deferentes equos, arma, ferrum, lignamina, victualia, & alia quæcunque mercimonia, in Alexandriam, vel alia loca Saracenorum, terræ Ægypti, & mittentes hæc vel portantes, vel de portibus eorum, ut eis deferantur, extrahentes, vel extrahi permitten-tes, vel talia agentibus quomodolibet favorem vel auxilium præstantes. Etque hæc excommunicatio Papæ reservata. Ubi patet multos excommunicari, qui in Bulla Cœnæ Domini non continentur, & de contra in Bulla non tantum ad Saracenos, sed ad infideles alios ista prohibentur deferri. Ibidem continentur certiores facientes tempore pacis, & pro redemptione captivorum arma deferentes, quod olim licebat in *Cap. Significavit, de Judais.* Secundum aliquos, ut refert Sylvest. *verb.* Excommunicat. 7. *paragr. 6 r.* sed ego contrarium censeo, cum *Gloss. illius cap.* quod intelligendum est de aliis mercibus, extra arma, ferrum, &c.

Restat denique aliud dubium, An Christiani à Saracenis (quod sæpissime contingit Christianis inter Saracenos degentibus) capti, & servi effecti, & remigio mancipati, & addicti lethalem culpam, & proinde excommunicationem contrahant, cum iusti remigant in bello contra Christianos, metu mortis, vel betum, aliorumve cruciatuum, quæ mala alioquin sustinerent, si à remigando desisterent? *Navar. in Manual. cap. 27. nu. 63. v. 7. quod Christiani.* eximit eos quidem excommunicationem non incurere, sed tamen lethalem culpam contrahere, & proinde absolvi non posse à peccatis, nisi remigandi mentem & voluntatem exuerint. Priorem partem probat quia verisimile, inquit, non est, Ecclesiam excommunicatione eos ferire in tanto periculo constitutos, eos vero à lethali culpa non liberat, quia putat contra Christianos remigare esse per se malum, & proinde nec iussu Dominorum, nec metu mortis, à culpa excusari: non secus ac si Saracenus servo Christiano imperaret, ut furaretur alteri, vel aliquem hominem occideret.

Mihi tamen aliud videtur, puro enim remigare, in eo qui tanquam servus est remigio additus, & traditus, esse per se rem indifferentem. Est enim proprium servi ad id destinati munus. Unde licet Naaman non peccabat, tamen si suo Principi inserviebat in templo Idolorum colenti, dum Regis imbecillitatem suis manibus sustentant, una cum eo sese inclinabat, suo enim munere fangebatur: nec ancilla peccat, si Dominam Ethnicam & gentilem comitetur gestando eandem, & simul cum ea in templo Idolorum genua flectat, non quod in ut Idolum veneretur, sed ut suum officium præster-

Thom. à Jesu Oper. Tom. I.

Ita etiam Christiani in servitutem redacti, & destinati remigiis nequaquam peccant in remigando.

At dices, Remigant contra Christianos! Fateor, sed hoc illi faciunt, ut suo officio, & muneri satisfaciant: nec enim illi sua voluntate, & arbitrio sunt remiges effecti, neque eis præcipitur solum, ut remigent contra Christianos, sed ut absolute & simpliciter remigent, quod non est per se malum opus. Quare cum remigare duro Dominorum imperio & iussu coguntur, minimè adiguntur ad id præcisè contra Christianos præstandum, sed simpliciter & promiscuè, contra omnes, ut ita suum officium exequantur, & obeant. Aliud vero esset, quando juberentur arma capere & pugnare contra Christianos, aut furari, aut innocentem hominem occidere, hæc enim sunt per se mala, & proinde nullo metu etiam mortis faciendia.

Ad id vero quod objiciebatur, nimirum Christianos in remigando Saracenis opitulari: respondemus eos per se solum, quod debent officium, & ministerium præstare, ex accidenti vero sequi, ut in eo Saraceni juventur, qui non est eorum propositus finis: nec tamen inde efficitur, ut jure possint contra Christianos remigare, etiam quando ad id nullo metu adigerentur, tunc enim cum omnis metus & periculum abesset, lege charitatis desistere à remigando deberent, cum possent citra ullum incommodum Christiano: um libertati, salutari, & vitæ prodesset. At vero tanto cum suo detrimento, & malo, nulla lege compelluntur, ad consulendum aliorum vitæ & bono. At commune bonum, inquit, jure naturæ debet privato præferri. Non diffitemur id lege Charitatis Christianos præstare oportere, ubi Saracenis, vel Turcis, pugna esset, contra certam Christianorum Rempublicam, aut contra Regem, vel Principem: sed in præsentia sermo tantum est de servis Christianis, qui remigant in tricemibus, vel navigiis Saracenorum, contra privatos Christianos pugnantiū.

Ultimo denique dubitari poterit, An Saraceni Christianorum Principum jurisdictioni subiecti puniri queant ob delicta contra legem naturæ commissa, aut contra Deum in iis, quæ sunt illis nobiscum communia? Respondere posse, ut si furta, adulteria, patricidia, vel homicidia perpetrant, quoniam sunt crimina contra communem Reipublicæ salutem, cujus ipsi quoque sunt participes. Si item idola venerentur, si DEUM negent unum esse, si in Christum Religionemve Christianam maledicta conijciant: si Christianos in Christi, aut Christianæ Religionis odium, ignominiam aut contemptum malè habeant: si Sanctorum imagines conculcent, reliquias proterant, si cruces protternant, resve alias sacras impiè & nefariè polluant, violent, aut tractent. Unde merito à Christianis Imperatoribus præscriptæ sunt leges, ut Idolorum templa clauderentur, & impia sacrificia cessarent, quod iussit Constantinus Magnus l. placuit *C. de Paganis*: & ut revererentur, quod est postea à Theodosio imperatum. Nam, ait Nicephorus l. 9. *hist. Eccl. c. 25.* Primus Constantinus sacrificia demonibus prorsus prohibuit, aras autem eorum non sustulit, mandato illo promulgato, ut Deorum fana clausa essent, ne ab aliquo adiri possent, idem filii ejus fecere. Sed Theodosius legem tulit, ut Deorum fana diruerentur. Teste igitur Nicephoro simulacra & statuae Deorum dejiciebantur, frangebantur, & comminebantur. Editæ quoque sunt Imperatoris leges, quibus Paganis in Christum & Christianam Religionem contumeliosi, & injuri pecuniariis pœnis, atque etiam bonorum publicatione mulcerentur.

E e z

Quæ

Quæretur insuper, an liceat Christianis Principibus impune permittere Saracenorum ritus? Respondeo ex parte licere, ex parte vero, non licere. Si ritus ita sint superstitiosi, ut nec eorum secta quam superstitiosè profitentur, congruentes sint, nequaquam eos tolerare Christianum Principem decet: quia & à Christiana Religione, & ab eorummet secta, quamvis impia, sunt alieni. Sit tamen sint ipsorum propitii, nec à veteri, &

antiqua professione discrepent, permitti, & tolerari possent ad plura, & deteriora mala evitanda, nimirum ad communem Reipublicæ pacem tuendam, & dissidia & odia profliganda, ad expeditiorem eorum conversionem. Nam cum eorum vana & superstitiosa secta, tota undique erroribus scateat, ac fæteat, facilius, citius, & commodius possunt hac ratione confutari.

LIBER UNDECIMUS, DE ETHNICORUM CONVERSIONE PROCURANDA.

PRÆFATIO.

Gentium
cōversio
prædica-
tur.

Isaia 2.

Isaia 7.

Isaia 35.

Isaia 49.

Isaia 60.

Ratio-
nes qui-
bus Evā-
gelium
dissemi-
nandum
Gentibus
suadetur

IN Oraculis antiquis habemus certè clarissimas de conversione omnium Ethnicorum prophetias, futurumque, ut Ecclesia DEI ad agnitionem divinæ veritatis perducatur omnes nationes: & ut nunc cæteros omittam Prophetas, Isaïas 2. cap. clarissimè vaticinatur, non unis, sed in universum novissimis diebus fore, ut gentes confluant ad montem Domini, & invitent alios populos; neque ullum tempus excepit, quod non contingeret. Sic alibi: *Multiplicabitur, inquit, eius imperium, & pacis non erit finis.* Et de Ecclesia rursus, quæ prius erat, quasi tellus deserta & invia, ad quam nemini patebat accessus ante adventum Christi, nullus ejus erat cultus: *Latabitur, ait, deserta, & invia, & exultabit solitudo, & florebit quasi lilium, germinans germinabit, & exultabit læt abundantia & laudans.* Explicat alibi eadem elegantissimè Isaïas, *Deserta, scribit, tua, & solitudines tua, & terra vicini tua nunc angustæ erunt præ habitatoribus, & longè fugabuntur, qui absorbebant te. Adhuc dicent in auribus tuis filij sterilitatis tuæ, Angustus est mihi locus, fac spatium mihi ut habitem. Et dices in corde tuo, qui genuit mihi istos? ego sterilis & non pariens, transmigrata, & captiva; & istos, quis enutrivit? Ego desolata & sola: & isti ubi hic erant? Hæc dicit Dominus DEVS: Ecce levabo ad gentes manum meam, & ad populos exaltabo signum meum: & offerent filios tuos in ulnis, & filias tuas super humores portabunt.*

Non discedamus ab eodem Isaïa: qui sic alibi refert DEVM loquentem ad Ecclesiam: *In indignatione mea percussisti te, & in reconciliatione mea miser tu sum tui, & aperientur porta tua jugiter die, ac nocte non cludentur, ut afferatur ad te fortitudo gentium, & Reges earum adducantur.* Quasi nullum sit momentum diei vel noctis, quo Ecclesiæ portæ claudantur, sed sint semper è gentibus, qui ingrediantur ad ipsam, ita ut non possit etiam eo tempore, quo necesse videtur, qualis est nox, claudi. Prædictæ igitur prophetiæ, quæ necessario impleri debent, animos virorum Apostolicorum vehementer movere ac inflammare deberent. Quid enim acrius animum pium urgebit, quam divinæ promissionis veritas, quæ pollicetur Gentilium respicientiam. Porro acerrimum calcar habent Evangelici ministri, ad Ethnicos profecturi, ut libenter onus impositum ferant: divinam scilicet pollicitationem divinatorum oraculorum futuri proventus. Etenim nihil æquè firmum negotiatores habent, qui ad extremos Indos auti amore navigant, quam promissionem; & tamen firmius & perseverantius Oceanum vincunt, quam JESV Christi famuli, quos amor salutis proximorum lentè admodum afficit.

Secunda ratio: quia cum hoc Sæculo ab anno circiter quingentesimo supra millesimum plus terrarum atque hominum fuerit detectum, quibus Evangelii lux nondum plenè illuxit; quam totis ferè mille superioribus annis, innumere etiam sint Regiones, ac Gentes, quæ quotidie à Lusitanis & Hispanis in utraque India deteguntur, quibus Evangelica tuba nondum insonuit, manifestè monstratur præforibus esse tempora, in quibus plenitudo gentium intret Ecclesiæ ovile; verè enim divinum fuisse consilium clarè perspicitur, ut tot nationes antea ignotæ,
hoc.